Анісімова Г. В., канд. юрид. наук,
НЮАУ імені Ярослава Мудрого

Конституційно-правові аспекти гарантування й забезпечення екологічних прав громадян

Чинна Конституція не лише вперше закріпила примат особи над державою, екологічні права, й значно розширила і збагатила їх зміст. Найважливі-

шою запорукою того, щоб проголошені права не перетворилися на порожню декларацію, є їх надійне гарантування та забезпеченість. Гарантованість екологічних прав означає встановлення в Конституції та інших нормативно-правових актах загальнодержавних (ідеологічних, політичних, економічних та ін..) та, власне, юридичних гарантій, а також створення відповідного механізму застосування останніх. Поняття «гарантія» і «забезпечення» нерідко ототожнюються, однак перше - це умови, засоби реалізації прав та свобод, а друге - створення умов, охорона, захист, відтворення порушеного права. Загальновизнано, що забезпечення екологічних прав включає такі елементи, як-то: а)сприяння реалізації цих прав через позитивний вплив на утворення їх загальносоціальних гарантій; б) охорона прав і свобод людини шляхом застосування заходів, передбачених законодавством; в) захист прав та свобод людини, тобто відновлення порушеного правомірного стану, визнання прав, запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку їх порушення, тощо).

Хоча в загальній системі прав людини і громадянина названі права прийнято відносити до групи соціальних (або соціально-економічних), доцільно було б вирізнити конституційні екологічні права в окрему групу конституційних прав. Отже їх систему становлять права кожного: (а) на безпечне для життя і здоров'я довкілля, (б) на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, (в) вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (ст. 50). Конституційне закріплення цих прав, указуючи на їх важливість, невід'ємність і невідчужуваність, аж ніяк не робить менш значимими інші екологічні права. До них належать відноситься права: приватної власності на землю (ст. 14), звертатися за захистом порушених прав та ін. Право на життя (ст. 27) нерозривно пов'язано з правом на безпечне навколишнє природне середовище, з якістю середовища існування та іншими правами, які мають екологічну спрямованість. Відповідно до ст. 21 Конституції України основні екологічні права належать до категорії невідчужуваних, непорушних прав людини, і в теорії права становлять собою категорію природних прав людини.

В еколого-правовій доктрині поняття екологічних прав громадян прийнято поділяти на три категорії. По-перше, екологічні права у сфері публічного права: (а)право на судовий захист, (б) право заперечувати в суді дії органів державної влади, а також процедурні права (приміром, доступ до інформації та право на участь у прийнятті рішень у галузі охорони довкілля. По-друге, права що стосуються сфери приватного права: (а) при безпосередньому заподіянні шкоди позивачеві і (б) застосування положень обмежувальних угод. Третю категорію становлять права, що містяться зазвичай у переліку основних, або так званий «стандарт» прав людини, такі, як пра-

во на безпечне для життя й здоров'я навколишнє природне середовище або право вільного доступу до інформації про стан довкілля тощо.

Гарантованість екологічних прав і неможливість їх скасування визначено у статтях 3 ті 22 Конституції України, відповідно до яких «конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані», «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.» Конституційні гарантії мають найвищу юридичну силу. Пріоритетним видом усіх гарантій цих прав є норми-принципи, які забезпечують усі без винятку види прав і свобод громадян України. Це принципи невичерпності, недопустимості звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22), їх рівності, неприпустимості зворотної дії закону або іншого нормативно-правового акта в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ст. 58), презумпції невинуватості (ст. 62) тощо. Вони виступають як керівні ідеї, загальні засади гарантування і містять конституційні рекомендації, директиви або пряму вказівку щодо встановлення законодавчого регулювання забезпечення екологічних прав громадян. Крім цього, гарантії містяться в пересурсовому законодавстві, а також в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Хоча в Україні існують конституційне тарантування й забезпечення регулювання екологічних прав і свобод людини та громадянина, проте воно не досконале, а низка важливих питань не врегульована взагалі. Практика застосування відповідних норм фактично тільки розпочинає формуватися. Необхідно підвищити рівень ефективності конституційних екологічних прав шляхом орієнтації їх на реалізацію основної мети - безпосередньої охорони людини, її права на життя та здоров'я в цілому. Слід розробити й прискорити прийняття низки важливих нормативно-правових актів: про екологічну безпеку, екологічну інформацію, відшкодування екологічної шкоди та ін. При цьому погрібно визначитися також із застосуванням багатьох термінів, звернути увагу на їх зміст. Наприклад, не існує чітко визначених якісних і кількісних критеріїв «безпечного для життя та здоров'я довкілля», «здоров'я людини», «генетичного фонду» тощо.

Безумовно, у Конституції закріплені доктринальні положення щодо гарантування й забезпечення екологічних прав громадян, але доцільно прийняти базовий законодавчий акт прямої дії - Екологічний кодекс України, у якому найбільш детально треба визначити загальні засади стосовно забезпечення екологічних прав шляхом: а) проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення й поліпшення стану довкілля; б) участі громадських об'єднань і громадян у діяльності по охороні довкілля; в) здійснення державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону довкілля; г) компенсації в установленому порядку

шкоди, заподіяної здоров’ю й майну громадян внаслідок порушення екологічного законодавства; д) невідворотності відповідальності за порушення екологічного законодавства та ін. До речі, слід зауважити, що в деяких країнах уже існує досвід систематизації й кодифікації екологічного законодавства. Так, систематизація, як початковий етап кодифікації, що завершився прийнятим екологічних кодексів, була проведена у Франції та Швеції.

ББК 67.9 (4 УКР) 300
К 65

Матеріали друкуються в авторській редакції

К 65 **Конституція** України: досвід реалізації та шляхи удосконалення: Матеріали «круглого столу», організованого і проведеного Науково-дослідним інститутом державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України з нагоди 10-ї річниці прийняття Конституції України, м. Харків, 21 червня 2006 р. / Ред. кол.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. - Харків: Право, 2006. - 120 с.

ISBN 966-458-012-0

У збірнику подається стислий виклад доповідей і повідомлень, представлених науковцями та викладачами багатьох наукових та освітніх закладів на «круглому столі» «Конституція України: практика реалізації та перспективи розвитку». «Круглий стіл» було присвячено обговоренню актуальних питань сучасного українського конституціоналізму - його історичних витоків, проблем реалізації чинної Конституції України, тенденцій розвитку відповідної галузі права та законодавства. У його роботі взяли участь близько 80 вчених юристів - фахівців різного профілю.

Розраховано на науковців, аспірантів, студентів, тих, хто цікавиться проблемами конституціоналізму.

ББК 67.9 (4 УКР) 300

ISBN 966-458-012-0